

ECOSYSTEEM DUINEN RAAKT INGESPEELD OP AANWEZIGHEID VOSSEN

Theo Verstrael

Sinds kort behoren de vossen, wulpen en fazanten in het Noordhollands Duinreservaat (NHD) zonder twijfel tot de best bestudeerde duinfauna van Nederland. Sinds 1979 heeft bioloog Jaap Mulder zich in opdracht van het Provinciaal Waterleidingbedrijf van Noord-Holland (PWN) zeer intensief beziggehouden met de intrigerende relaties tussen de vos en zijn prooidieren. Vossen en fazanten werden uitgerust met zenders, wulpen werden gevangen en van kleurringen voorzien, nesten werden op een weegschaal gelegd en maandenlang werden konijnenharen uitgeplozen. En wat heeft die moeite allemaal opgeleverd? In ieder geval een veel beter inzicht in de rol die vossen zijn gaan spelen in de duinen sinds hun vestiging in 1968. Verscheidene hardnekkige vooroordelen, die vooral in jagerskringen steeds weer nieuw leven worden ingeblazen, worden door de resultaten van het onderzoek weerlegd. Voor het beantwoorden van de hamvraag, waarmee zowel beheerders van duingebieden als andere duinliefhebbers worstelen: 'Zijn vossen nu wel of niet schadelijk voor de duinen?', levert het onderzoek een schat aan bruikbare gegevens.

In dit artikel worden de belangrijkste vragen van de perspresentatie, waar onderzoeker Jaap Mulder en hoofd Terreinbeheer Fred van der Vegte informatie over het onderzoek gaven, aan de orde gesteld.

Tijdens de eerste jaren van zijn onderzoek heeft Jaap Mulder zich vooral geconcentreerd op de voedselkeuze van de vossen in het NHD. Het doel hiervan was om inzicht te krijgen in de invloed van vossen op de prooidierpopulaties. De resultaten hiervan stemden overeen met wat elders in de wereld was vastgesteld: het voedsel van de vos is een afspiegeling van wat in het leefgebied aan prooidieren voorhanden is. De vossen in het NHD bleken, omgerekend naar gegeten gewicht, voor 90% konijn te eten (zie ook DUIN 5(2)).

Van belang voor het tegengaan van het trekken van verkeerde konklusies was de constatering dat de prooiresten, die in het voorjaar bij een burcht kunnen worden gevonden (veelal vleugels), géén goede afspiegeling zijn van wat vossen eten.

Hoewel dit deel van het onderzoek bruikbare informatie opleverde, bleek het niet mogelijk om aan te geven hoe de vossen hun prooidierpopulaties precies beïnvloeden. Daarom heeft het onderzoek zich na 2 jaar gericht op de vossen zelf en op twee van de belangrijke prooidieren, de wulp en de fazant.

Vossen

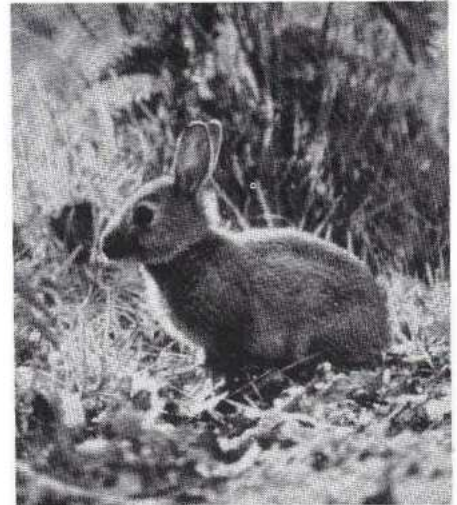
Het merendeel van de vossen leeft verdeeld in kleine groepen, bestaande uit één mannetje en twee of drie vrouwtjes, in territoria van ca. 170 ha. Per groep wordt meestal slechts één worp grootgebracht, maar in 1 op de 8 territoria wordt nog een tweede worp groot. Een klein deel van de jonge vossen leeft in de periode na de eerste winter een tijd lang in een klein gebied tussen de groepsterritoria.

De meeste jonge mannetjes en enkele jonge vrouwtjes maken in hun eerste herfst verkenningstochten buiten het geboorteterritorium wat meestal leidt tot vestiging elders in het gebied (dispersie). Uiteindelijk vestigen alle mannetjes en een derde deel van de vrouwtjes zich elders.

De belangrijkste doodsoorzaak van vossen in het NHD is stroperij, waarvan vooral de jonge vossen het slachtoffer worden. Sinds 1982 neemt de populatie niet meer in omvang toe.

Onderzoek

Het onderzoek in het NHD is gestart omdat de vossenpopulatie daar vanaf

Het voedsel van de vos bestaat voor 90% uit konijnen (foto: F. van Daalen)

haar vestiging in 1968 niet is bejaagd, waarmee deze populatie uniek is in Europa (en wellicht daarbuiten). Toch komen veel onderzoeksresultaten overeen met wat elders is gevonden. Onderscheidt de NHD-populatie zich toch minder van andere populaties dan verwacht? Jaap Mulder: 'Het belangrijkste verschil met andere, wél bejaagde populaties is de rust die binnen de NHD-populatie heerst. De ligging en grootte van de territoria is zeer stabiel in het hele terrein. Weliswaar is er in het najaar enige onrust, wanneer veel jonge mannetjes en vrouwtjes proberen in het terrein een eigen territorium te vinden, maar die periode is slechts kort. In november heeft de situatie zich eigenlijk alweer gestabiliseerd. Dat is een heel andere situatie dan bijvoorbeeld op de Veluwe, waar in het midden van de zeventiger jaren onderzoek is gedaan. In het onderzoeksgebied aldaar werd niet op vossen gejaagd maar daarbuiten wel. Het gevolg was dat aan de randen heel veel uitwisseling plaatsvond: door jacht opgevallen plaatsen werden snel opgevuld vanuit het niet-bejaagde deel waardoor jonge vossen de kans kregen zich aan de randen te vestigen'.

In het rapport over de vossenpopulatie wordt weinig gesproken over vossen die uit de duinen wegtrekken en zich bijvoorbeeld in polders vestigen. Toch is er inmiddels sprake van een populatie in de Haarlemmermeer, die zijn oorsprong wel moet vinden in de naburige duingebieden. Is iets dergelijks niet in het NHD geconstateerd?

Jaap Mulder: 'Bij het begin van het onderzoek hebben wij ook buiten de duinen gezocht naar vossen, o.a. rond het Heilooërbos, maar toen is er niets gevonden. Dergelijk speurwerk is echter alleen goed mogelijk met een goed sneeuwdek en die perioden zijn zeldzaam. Inmiddels is het zo dat vossen inderdaad regelmatig het duin verlaten en zich elders vestigen. Rond het NHD komt dit echter minder vaak voor dan in bijvoorbeeld Zuid-Kennemerland. Het NHD wordt aan de oostkant begrensd door een vrij drukke weg met daarachter wei- of bouwland. Voor vossen zijn dergelijke gebieden niet zo geschikt. De laatste 5 jaar zijn er dan ook bij het PWN vrijwel geen klachten binnengekomen over overlast door vossen. Rond de Kennemerduinen en de Amsterdamse Waterleidingduinen vormt het duin veel meer één geheel met de bebouwing. Daar wagen de vossen zich dus gemakkelijker uit het duin en daardoor is het aantal klachten ook groter.'

Fazanten en vossen

Sinds de wijziging van het jachtbeleid van het PWN in 1971, waardoor o.a. het jachtbeheer in handen kwam van eigen personeel en het uitzetten van fazanten werd gestaakt, is het aantal fazanten in het NHD drastisch afgenomen. Vanaf 1980 schommelt de populatie rond een vooralsnog stabiel niveau van ca. 20 hanen en 17 hennen per 100 ha. Onder invloed van de weersomstandigheden in het voorafgaande jaar komen echter grote aantalschommelingen voor. De predatie door vossen was vrij hoog: ongeveer 30% van de hennen wordt in het broedseizoen door vossen gedood (zie ook DUIN 9(1)). Is er nu sprake van achteruitgang van de fazant?

Jaap Mulder: 'Nee, integendeel zelfs! Uit recente tellingen van de Vogelwerkgroep Castricum en de wintertellingen van de jachtopzieners blijkt dat het aantal fazanten de laatste jaren toeneemt. Wellicht is de broedplaatskeuze van de vogels inmiddels veranderd; juist die hennen, die goed verborgen broeden en er in slagen hun broedsels groot te brengen, bepalen immers in toenemende mate de omvang van de populatie. Door de hoge predatie zou wel eens een sterke selectie plaats kunnen vinden. Harde bewijzen heb ik hiervoor overigens niet'.

Wulpen en vossen

Van 1981 tot 1984 is de wulpenpopulatie in een deel van het NHD geïnventariseerd op het aantal bezette territoria en het broedsucces. Uit de resultaten kwam naar voren dat het aantal territoria min of meer stabiel bleef met een laag broedsucces. In jaren met een uitbundige vegetatieontwikkeling, is het broedsucces beduidend hoger, doordat de nesten meer verborgen kunnen worden gemaakt maar vooral doordat er veel voedsel is voor de kuikens. Door vossen worden broedende vogels regelmatig gestoord, waarbij ze het nest verlaten en enige uren

De vos speelt in het PWN-gebied een belangrijke rol bij de regulatie van fazanten (foto: K. Wijgh)

onbebroed laten. Als de eieren niet worden opgegeten, heeft een dergelijke verstoring niet fataal te zijn voor de ontwikkeling van de eieren.

Van verschillende kanten, waaronder het Consulentenschap Natuur, Milieu en Faunabeheer van Noord-Holland, wordt beweerd dat de wulp door toedoen van vossen sterk achteruit gaat in de duinen, vooral in Zuid-Kennemerland. Uit het NHD-onderzoek blijkt echter dat vossen slechts een geringe invloed op wulpen hebben. Hoe zou deze tegenspraak te verklaren zijn?

Jaap Mulder: 'In de problematiek van de wulpen en vossen spelen verschillende factoren een rol. Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat de vos, de recreatie en de vegetatie de drie belangrijkste factoren zijn, die de wulpenpopulatie beïnvloeden. Vossen hebben een negatieve invloed op het broedsucces maar niet op het aantal territoria, althans niet in het NHD! In dit gebied zijn vossen vooral 's nachts actief en kunnen de wulpen overdag betrekkelijk ongestoord broeden. De geringe achteruitgang van het aantal wulpen in het NHD kan dan ook worden toegeschreven aan het langzaam dichtgroeien van het duingebied.

Ten zuiden van het Noordzeekanaal vertoont de vos een veel hogere activiteit gedurende de dag en zal daar dus ook wel vaker wulpen op hun nest verstoren. Maar in enkele van die gebieden, met name het Nationaal Park Kennemerduinen, is de dichtheid aan paden hoog én raakt het duin steeds dichter begroeid met struikgewas. Deze beide ontwikkelingen hebben een negatieve invloed op het aantal wulpen dat zich vestigt.

Daarnaast speelt een rol dat de meeste mensen pas laat in het voorjaar de duinen gaan bezoeken. In veel jaren is het broedsucces van de wulp slecht omdat er te weinig insecten zijn voor de kuikens. De oudervogels zijn dan vroeg uit het duin verdwenen en worden niet meer gehoord door bezoekers. Als er wel voldoende voedsel is, kan het geroep van wulpen tot ver in het voorjaar worden gehoord, maar dat gebeurt helaas nog maar zelden. Het wordt dus geenszins stil in het duin, het wordt alleen vroeger stil!

Bovendien zijn de berichten van de kant van NMF gebaseerd op 'horen zeggen'

en niet op eigen tellingen. Het is dus de vraag welke waarde daaraan gehecht moet worden.

Beheer vossenpopulatie in de duinen

Zal met het uitkomen van het onderzoek dan wellicht een einde komen aan de reeds jaren slepende discussies over (maar vooral tegen!) vossen in de duinen? Getuige de vragen, die tijdens de perspresentatie van het onderzoek gesteld werden, is dat heugelijke moment helaas nog ver weg. Voor de jagersvereniging blijven vossen vooral uiterst vervelende beesten, die eigenlijk alleen maar voor steeds meer overlast zorgen omdat ze zich steeds verder uitbreiden. De komst van de vos in de Haarlemmermeer werd dan ook alleen maar als een probleem gezien, terwijl de grote waarde van vossen in de duinen voor recreanten vol ongeloof werd aangehoord. Bovendien werden de onderzoekers geconfronteerd met kranteberichten waaruit bleek dat er vossen op een begraafplaats nabij Haarlem zouden voorkomen en daar kisten zouden opgraven. Dat kon toch zeker niet, hier moest toch regulerend worden opgetreden?

Hoewel een relatie met de resultaten van het NHD-onderzoek ver te zoeken was, gaf Fred van de Vegte toch de enige zinnige oplossing: 'In zo'n situatie kan het beste een degelijk, diep ingegraven hekwerk worden neergezet. Afschieten heeft alleen zin voor de korte termijn, want de plaats van een afgeschoten vos wordt snel weer ingenomen. Omdat het hier een partikulier terrein betreft, is afschot overigens mogelijk, zij het dat de ligging in de bebouwde kom mogelijk voor problemen kan zorgen. De beheerder van een duinterrein heeft hier eigenlijk niets mee te maken'.

Hoe graag de jagers ook hadden gehoord dat de vossen in de duinen dan maar zouden moeten worden 'gereguleerd', dat kregen ze dus niet te horen. In het NHD blijven de vossen om hun belangrijke ecologische betekenis gewaardeerd en dus worden ze ongemoeid gelaten. Op dit beleid wordt alleen een uitzondering gemaakt voor tamgemaakte vossen; om ongelukken te voorkomen worden deze exemplaren wel afgeschoten.

Literatuur

- MULDER, J.L. (red.), 1988. De vos in het Noordhollands Duinreservaat. 5 dl. RIN-rapport 88/41-45. Amhem/Provinciaal Waterleidingsbedrijf Noord-Holland, Bloemendaal.
Deel 1: Organisatie en samenvatting
Deel 2: Het voedsel van de vos.
Deel 3: De vossenpopulatie.
Deel 4: De fazantenpopulatie.
Deel 5: De wulpenpopulatie.

Deze rapporten worden niet los verkocht maar als serie van 5 voor f 25,-. Te bestellen door overschrijving van dit bedrag op giro 5160648 van het RIN te Leersum onder vermelding van de rapportnummers. Bestellingen kunnen ook worden gericht aan de PWN, Postbus 5, 2060 BA Bloemendaal.